

hányad az 50-54. sz.

PROTESTANS

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI LAP.

55. szám.

Hetedik évi folyamata.

October 8. 1848.

Rövid nézet, protestáns egyházunk kormányozása körül.

(Folytatás. Lásd 54 sz.)

Másik oka a nép szellemi aljasulásának fekszik a tanítók szellemi, 's anyagi hiányukban.

Mint a' nap áldásteljesen lövelli a' természet millióira rengő sugárit, 's az általa tenyésző erők tusakodva hajtják céljokra a' teremtés kerekét; akként támaszt jóltevő fényt erkölcsi, 's társadalmi életünkre a' tanítói hivatal: 's minél igazabb, hogy legnagyobb szerüségre e' szüli fel a' kor pillanatát, annál suljosb az: egy tanító a' nemzeti boldogság élén áll, mázsás teher nyomja a' nagyszerű pályát, mellynek végetlen oceánján duzzadó hullámok közt eveznie kell: szárnyra kelt, kitűrő léleknek kell küzdeni a' téren melly bevág a' titkok mélyébe, úgy szólván a' szentek szenteig. Ki fogná felszámítani a' feladat végetlen nemeit, mellyek e' nagyszerű pályán léteznek? 's a' szellemi erők szükségét, mellyektől egy nemzet lelki élete, 's tökélyesb polgárosodásának boldogsága függ? ő a' szülének gyermeket, a' társaságnak polgárt, a' honnak hiv fiat, a' világnak embert, a' vallásnak angyalt, 's üdvezülendőt nevel a' övő életnek: ő élő gyökere a' társaságnak mellyen a' boldogság fája virágozik, ütér a' nemzet életének szívében, termékeny lelke egy ország boldogságának fényjét szüli fel, a' világba elsikkadt népnek nemzeti szót ad, ő küzd mint sziklatetön kifort cser az idők viharával, 's abból a' nemzet rengeteg éltére arany világot hoz, nincs a' honnak a' jó tanítónál hivebb polgára, 's érdemesb halottja: azért a' haza bizton bocsátja vezérkarjaira gyermekei ügyét, az olly tanítónak, kiben az erélyesség lelke lakozik, 's mélyen tiszteli azt, ki mint honatya hordozza vállain az ország suljos terheit, kinek le áldozott napjai után a' szellemiség védszárnya alatt nemzetek pihennek.

Tekintsünk be most E. kormányzásunk avult rendszerébe, 's ha olly dicső, olly üdvárasztó a' tanítói hivatal, pillantsuk meg, megfelel-e e' célznak jelen rendszerünk, 's ha nem, hol sarkadlik annak lényeges oka? egy pár szó befelel ha ki mondjuk a' tanítók erkölcsi 's anyagi hiányukat.

Az elsőre nézve valljuk meg nyiltan, tárjuk ki a' bajt a' nyilvánosság mezején, mondjunk igazat, mit a' kor lelke igényel, hogy a' községek jelen tanítói (kivételes tisztelet a' számos érdemnek) általános képességgel e' célra nem bírnak: ez jellemsértés nélkül az igazság szava, nyilt kebel, meggyőződés 's tapasztalás szava, kell e' ennél több a' közszellemiség aljasulására? e' dicső pálya jelen rendszerünkben buvóhely annak, ki a' tudományok magasabb fokán magához nem bizik, 's a'prolékos ismeretével ide vonja magát, annak, kit megvetett erkölcsé az iskola kebeléből szenyvedőleg hajtott ki, a' restesnek ki a' nagy világba magához nem bizik, a' szegénynek, ki ide költség nélkül juthat, a' vaskos mellűnek, ki probasolójával felyül rug az octávába tenorozó népen 's duló melodióval megingatni képes az ócska pulpitust.

Ide csatlakozik, ha a' bajt tovább kísérjük, az anyagi szegénység: ez átkos fegyver legyilkolja az előmehetés lelkét minden életmódban, a' szellemiség mezején minél inkább dul: annál hatályosabb orvoslást igényel: nyissuk fel a' szomorú statistikai adatok tárait, és meglátjuk mi szüken gazdálkodik e' sors fölött az ó rendszer sovárgó keze! hány csonkító sebet nem ejtett ez állomásunk testén? egykét év mostohasága hányszor csonkítá meg e' különben is panaszos kenyeret, mit a' vallásos eldödök olly hiven ígértek 's megadtak? hány egymástól elvált módosabb egyházból csinált e' rendszer két szegényt? 's most mi csuda ha a' jelen nyomorai közt, az aggasztó jövő elibe kétesen néző tanító a' hivatalt felemészto órákból többet lop, mint kellene? hány világi hivatalnokot hizlalt fel a' nép véres verejtéke, mellyet a' magasabb kezek olly dusan osztának, mig ő csüggedten nevelé a' honfiakat falusi öltönye rongyai alatt? öld el végképen a' tanítók kedvét, halmazd nyakukra a' szegénységet, fojtsd meg a' falusi iskolák forrását, kiszáradnak a' belöle kelő oceánok!

Dicső e' kor! nagyok e' honnak kormányfiai, kiknek nemcsak a' nagy egyetemek, de a' szegénység egyes iskolái is sziveken vannak! a' magyar föld, — mint Jérusálem ölo szelleme, — nem gyilkolja le a' prófétákat, sőt egybegyűjti az ő magzatait az ő dicsőségére célzó iskolákba, miképen a' tyuk az ő fiacskáit szárnyai alá.

Lássuk :

3) *A' rendszert, mellynek egyes törvényei alatt, E. kormányunk iskoláink irányában eddig működött, lehetett-e az célravezető? 's miért nem?*

Miután az iskolák 's népnevelés ügyét az emberiség legszentebb jogai fölött örökös szellem országos törvénnyé alakította, 's cikkében annak szükségai fedezését jövőre tisztán kimondá, nincs mit kételkednünk, hogy ott, hel az ország a' terhek elvállalásában áldozatot tesz, a' kötelességeket is szigorun meg fogja szabni, mellyeknek édes terhe alatt iskoláinknak virágozniok kell: így a' legszentebb ügynek, minden esetre jövődjé van: világosításul szükségesnek tartjuk itt eddigi rendszerünk felett egy pár szót emelni:

Az iskolák kormányzása a' közösen alkalmazható törvények hiányában, többnyire csak az egyes esetek szülte egyh. kormányzasi határozatok alatt állott fen ez ideig. F. Borsodi egyh. megyénk lelkes kormánya kitünő erélyességgel felelt meg e' téren dicső hivatásának, 's az erre vonatkozó határozatok halmazának igen is bőviben vannak egyh. jegyzőkönyveink lapjai, e' rendszer alatt:

1) Az egyházi szolga a' törvény értelmében az egyházában létező iskolának első, és rendszerinti felügyelője.

2) Több iskolák szakaszokra osztva vidéki lelkész által látogattnak évenként kétszer.

3) Nemes Borsod vármegyének, egyházkerületünk által szives hálával fogadott határozata következtében minden szolgabírák iskolafelügyelők.

4) A' téli hónapokban történni szokott rendes egyházlátogatás alkalmával papi táblabírák által hivatalos följelentés mellett szigorún vizsgáltatik.

5) A' szakaszbeli világi táblabírák legutolsó rendelkezés következtében iskolafelügyelők.

Ezen legüdvösb célra törekvő határozatok pontjait E. kormányásunk igazolása tekintetéből felemlíteni azért sem felesleges, hogy korunk szellemét felfogó, 's annak igényéhez lelkesen símuló Egyházi, 's világi kormányfiaink lássák át, 's győződjenek meg, miszerint az illető hatóságok örökös szeme a' népnevelés szent ügye fölött a' közelebbi időkben is nem szunnyadozott; azonban lássuk az eredményt:

Az egyház lelkésze az első pont alatt híven rajzolt állásánál fogva, kivált szilajabb jellemű népeink között e' téren erélyesen fel nem léphetett, az elfogult kedélyek irányában pedig megbukott a' szép mód, füstbe ment az okos politika. — A' vidéki lelkészek látogatása évenként kétszer egy pár órát áldozik ide, 's az üres iskolában talált egy pár növendék megvizsgálása felszülheti-e' egy évi szellemiség termékeny-

ségét? — Nemes Borsodvármegye E. kerületünk által szivesen fogadott határozata, kivált ott, hol más felekezeti szolgabírák hivatalkodnak kevés kivétellel a' holtelevén betűkben csöndesen nyugoszik: a' téli E. megyei rendes látogatás legerélyesebben működik ide: e' dicső ősi szokás az ünnepélyesség szerepét viszi még ma is, mellyel az egyházak szellemi, 's anyagi bajaik orvosaul egyházainkba ki küldetni kezdetek lelki atyáink a' hitjavítás első óráiban: az egyház kedves vendége a' szép számmal tolakodó egyháztanács előtt, megnézi az iskolát, megvizsgálja szorgalommal a' növendékeket, 's arról az az illető E. megyére jegyzőkönyvi tudósítást ad; de itt is arra, hogy a' többszörös megrovás esetében, erkölcstelenségen kívül, hivatalából kitétetett volna, kevés a' példa: az E. megyei világi táblabírák ide vonatkozó kötelességök, mi sükert tanúsítand vég eredményében, a' jövő méhében van. —

Ennyi üdvös határozatok, 's illy sükertelen eredmény mellett, honnan fog viradni szellemiségünk borúi fölött derülő napok reggele? hol rejlik a' kéz melly a' célra vezető törvény betűt megirván, velünk annak lelkét töltesse be? honnan fejlik ki a' szigoru igazság végrehajtása melly a' bünt érdemlett suljával sujtja, 's a' makkosság durva gögét a' törvény szigoru határi között példásan törpítse meg? abban, hogy az egyházi törvények ártatlan betűi virják ki a' cél, a' reménynek ságára sem látszik: omló mélység partján áll itt az ügy, 's elmerül mint vízbehaló: ha magával rántja a' bokrot, mellyet kezébe szoritva az életre olly biztosan nézett: a' mindennapi élet, 's tapasztalás bizonyítgatnak itt, 's nincs mit tenni, mint bizalommal lenni a' jövőhez, 's megnyugodni, hogy a' szellem, melly a' nép lelki életét a' korkérdések fénypontjára felküzdötte, nehogy annak szédítő csúcsáról visszarojanjon, védeni fogja.

Figyelmet igénylő E. kormányásunk rendszerében:

4) *Az egyházak javai jelen kezelése.* Ohajtható tudni a' magyarhoni ref. egyházak fekvő javai összege mire üthetne, 's mit hoz be évenként. Ha csak egyesek birtokát 's évenkénti hasznát tekintjük is meg, elgondolva a' hivatlen kezeket, mellyek e' javak fölött olly hidegen nehézkednek, nem lehet hogy mind az egyházakra mind a' honra háramlott közös veszteség érzése mellett az új törvényhozásnak figyelmébe ne ajánljuk: e' vagyon a' természet azon állapotjában van mikor minden mindené és semmi senkié sem volt: pillantsuk m. kezelése módját: a' gondnok a' kétség örvényén áll, ha a' munka ideje bekövetkezett szalongva jö egymás után a' kényszerült munkás átok 's káromlás magva alá szántja a' földet, 's mondhatjuk Isten áldása rajta ritkán van. Egy sivatag kietlent képez, az áldásteljes két szom-

széd ba rázdái közt: a' magot megfizetett mag végre bekerül a' joga élvezését felhasználni szerető, tanács szép számmal összegyül az eladás tárgyalására, melly is, mivel a' szónál könnyebb nincs, bizonyos árban kész pénzért meghatározódik, 's mi a' következés? a' legelső vékát a' leghálátlanabb egyén viszi el hitelbe, hitel, és örökös hitel az utósóig: ő dolgozza, ő használja, fel, 's abba hogy városi piacra vitessék bele nem egyezik, a' hitel végre papirosra megy, érintetlen hever kamat nélkül fél századon át, a' hitelező elhalt, magvai kipusztultak, vagy ha él, fizeti keservesen, átokkal kíséri apja emlékét, 's méltó kisebbséggel az előljárók hanyagságukat: közelit e' renchez majd minden egyház, 's így áll szegény egyházam is, melly szép birtoka után, századok alatt mit sem építvén, ezer váltó for. tökepénzzel nem bir: régebbi rendszerünk mellett a' gondnok egyedül kezelvén a' pénzt, ritka egyház hol tetemes bukások beróva nincsenek, 's a' hálásabb egyén ujjal mutatja ma az agg gondnokot, ki a' javakat elette, itla: jelenleg vannak ugyan óvó törvényeink, de próbálja bár felhasználni szigorun a' papság! mi kárt hoz a' honi iparra, 's mi hasznót adna hív kezelés alatt, a' hazai földön szétszórt annyi szép jószág, nem kell emlitenünk, hogy az új kormány bölcs esze belátja.

Figyelmet igénylő:

5) *Az egyházkormányzások hivatalnokai állandósága.*

E' rendszer irányában ama hirlapok útján, 's nagyszerű prot: gyűléseken megvitatott elv, vagyis az ismeretes restauratio elv lépett életbe: ez elv útjában azon ellenvetés fekszik hogy nagyobb tekintélyű férfaink, a' semmi hasznót csak becsülete árasztó hivatalért egyeniségöket vélemény alá nem vetik: itt tehát a' crisis dolgozik: szerencsétlen elv! crisis nélkül mi lenne a' világ, hisz ennek rostája szűri meg az igazságot: és a' hivatalba, mellyet a' szív, lélek 's az Isten ügyében folytatunk, nincs haszon nincs érdem tekintély? én azt hiszem a' vallás országának hivatalában, melly alapja minden földinek, több az érdem mint a' trónusokon: amannak kormányán Isten országa virágozik fel, ennek ingó törvénye alatt bukik a' világ 's vele az érdem. Mi örök törvényen alapult eddig is eszméje e' hivatal állandóságának? még a' természet állató részei is túléltek magukat: izmos ágak hozhatnak gyümölcsöt: nemde igaz ez a' szellemvilágban? van-e itt erkölcsi testület örök ifjúságban? miért rombolja le a' vélemény a' megvénhedt rendszert a' jelenkorban? miért öntözi a' szellem mezejének aszott kelyhét új harmat gyöngyökkel? — hogy meg frisselje azt mellyre esőt olly fősvényen adott a' meddő fellegek sovárgó keble, támaszokait ez elvnek ne

feszegessük, kimondja azokat a' meggyőződés, 's reménylők, a' képviseleti rendszer életre hozandja.

Figyelmet igénylő avall rendszerünköl:

6) *A' corteskedés terjeszkedése:* ennek szilaj elve mindinkább üti fel rendbontó zászlóját a' vallás oldalán, 's bár minő rendszer alakittasék is, e' mételty elibe minden esetre óvó törvények kellene. Két fő igazság esik ennek naponta áldozatúl: az egyházak szabad hívhatási joguk, 's az érdem méltánylása: amaz kényszerítő befolyás alatt elnyomatást érez, a' vélemény 's akarat külömbség fellármázza a' kedélyeket, az ingerültség felzaklattatik, az egyháznak nyugalma 's belőle a' jó rend oda van: a' beerőszakolt lelkésznek jövendője nincs, tanításai hatás nélküliek 's utóbb is áldozatúl esik: hát a' szerény érdem, melly az egyházak bizalmára mindig számolhat, és sok esetben birja is, nem áldozat-e, ha rendes útjából az önkény kiüti? Nem tréfa itt a' dolog uraim, hogy kezetekben játszós eszköz legyen egy ember földisorsa! nem egy gazdag ifjoncz siet itt a' híu fény elibe, de egy koros szegény, ki a' húzamos iskolarendszert apja keze verejtékein úszta át: e' nagyszerű kérdés az új rendszer figyelmét igényli, még a' fő gondnokok irányában is, kikben az egyház nem uralkodót, csak bölcs vezért választ.

Figyelmet igénylő egyh. kormányozásunk rendszerében:

7) *Az egyházak körén belőli biráskodása.* Minél nagyobb egyházainkban a' pontosabb rendezést igénylő ügyek halmaza; annál gyakoribb azokkal a' baj, 's majdnem mindennapi felettök a' biráskodás: itt azonban az a' baj áll elő, miszerint egyházaink nincsenek tisztában az iránt, az egyház gondnoka vagy a' helybeli bíróság kezénél legyen-e a' végre hajtó hatalom? E' kérdés felett egyházainkban két rendbeli szokások tünnek fel: egyik szerint a' gondnoki hivatal pusztán az egyház belkormányzására, a' gazdálkodásra, jórend, béke, csend fentartására szorítkozva gyakoroltatik, a' végrehajtó hatalom van a' helybeli bíróság kezénél, melly is e' tekintetben a' gondnok parancsa alatt áll, 's annak felterjesztésével gyakorolja a' biráskodást: másik szerint a' gondnok személyében mindkét hivatal összpontosúlva gyakoroltatik, 's a' községi bíró, vagy nemesi hadnagy, kinek az egyház mellett buzgólkodni, sem kedve, sem tehetsége, ott hol a' gondnoki eljárás magában elégtelen, folytonos bajt, 's fenmaradó zavart okoz az egyházakban: a' Budai nemzeti zsinat az illy esetekre világosan mit sem határoz, 's úgy látszik hogy a' helybeli presbyteriumot minden ügyekben, még pedig a' fensőbbek beleegyezésükkel a' polgári hatalomhoz útasítgatja: ez uraim, legalább eddig utósó dolog vólt, és a' mindennapi vétségekért, mellyek következéseikben nagyszerűk, mert föl-

deket fussunk— e' mindennap? helybeli bíróságra sok egyházakban mindennap szükség van, 's egy negédes bíróval mire sem megyünk. Még egyházmegyei hivatalos leveleknek sem ad tekintélyt, mikor egy substitutus vice esküdt pár sorának reszketve hódol; nem olly kisszerű e' kérdés mint látczik, 's azért ohajtanók ki mondatni a' gondnoki hivatal kötelességeit világos törvényczikkben 's a' soronként következő bíróságét az egyház irányában.

— Ennyit mutaték fel egyh. kormányzásunk avúlt rendszeréből, 's úgy hiszem igen sokat a' jövő elibe, szolgáljon többel, kire több bízott.

Demeter András.

F. Borsod. D. horváti ref. pap.

Protestans egyháznak status irányábani állásáról.

(töredék, folytatás).

A' törvényileg kimondott egyenlőség nyomán a' status irányában is új állást nyervén, követelésink új tére nyílik előttünk. Minap említettem a' király koronázását, mire csak azt mondom, hogy ha a' nemzeti gyűlés a' kérdést el nem dönti mostan, Ferdinánd halála után e' kérdésre mindenesetre jöni fog. Most még néhány pontot említek, mellynek publicopoliticus oldalát tekintve, szó nélkül nem hagyhatjuk. A' protestans felekezetnek oda kell működnie, a' törvényhozás mondja ki, *hogy a' magyar országi korona, magyar királyi trónus semmiféle felekezetbeli valláshoz kötve nincsen, hanem ki' akár a' sanctio pragmatica, akár a' magyar nemzet' akarata a' királyi székre ültetend, tartozzék bármelley vallásos felekezethez is, az törvényes király a' magyar nemzetnek.* Eddig Magyarországon in hoc regno nostro mariano — csak az lehetett király, ki a' római catholika felekezethez tartozott. Ez igazságtalanság, ez bitorlás volt a' felekezet részéről, a' sötét századok műve; most a' papság zsarnoki hatalmának erejét megtörte a' martius; azért is sürgetnünk kell, hogy ha a' magyar király akár görög akár a' protestans hitre átmenne, királyi széke e' miatt ne veszélyeztessék. Tudjuk a' multakból, Miksa királyunknak vonzalma volt a' protestans hit iránt, de az apja a' jesuita gázság minden fegyvereit felhasználta, hogy e' szent vonzalmat meggyilkolhassa a' trónörökösben, és miért tette azt? mert a' magyar királyi trónt féltette. De kérdem én: az ország miként tagadná meg a' szabadságot a' királytól, holott a' legkisebb koldusnak is megengedi? hát a' király joga meg van szorítva még a' vallás dolgában is? és a' magyar király tán csak akkor lehet jó király, ha a' római catholika egyháznak hive? Mátyás ki-

rály, ki Prágában hussiticus elvek szellemét magába szívta, fegyverrel is fenyegette a' római pápát, és mind a' mellett kedvencz királyává lett a' nemzetnek. *A' magyar trón ne legyen kötve a' római catholica valláshoz.*

A' trónörökös neveltetésére figyelmeztetem protestans hitfeleimet. Eddig a' trónörökös pápista papság teremtménye volt, r. catholikusok nevelték őt, azaz: az ultramontán elvek szerint. Hogy e' nevelés sok keserűséget árasztott e' magyarhon felett, de hogy leginkább a' protestansok érezték annak istentelen csapásait, magamnak sem akarván roszt vért csinálni, szóba sem hozom; hanem most itt az egyenlőség, a' viszonyosság, tehát a' trónörökös neveltetését a' római vallású barátink kezeiben hagyni nem fogjuk, hagyni nem is lehet, különben az 1848: 20 t. czkk. ismét csak mézes madzag lenne. Azért kívánnunk kell, *hogy a' trónörökös neveltetéséhez a' protestansok is alkalmaztassanak!* Látom az ellenvetést, mellyet itt felhozhatnak; de ne mondja senki, hogy miután a' nevelés szabad, a' trónörököst szorítani akarnók arra hogy r. cath. létére, a' protestansoktól neveltesék. Ha az egykoron leendő magyar király privat ember volna, én neveltetését szóba sem hoznám, ha ő mint r. cath. keresztény csendes magányba visszavonulna, én mint protestans, neveltetésébe nem avatkoznám, de miután a' magyar király nemcsak a' r. cath. hanem a' protestans hitvallásu magyaroknak is király, törnünk nem lehet, hogy a' leendő király csak egyoldalulag neveltesék, különben a' harmincz éves háborútól félnünk lehet. Én ugyan czélszerűnek vélném, hogy a' trónörökös a' magyar egyetemben neveltesék, de ha privat neveltetését meghagyja is a' haza, akkor a' protestansokat is alkalmaztassák oda. Egyenlőség és viszonyosság.

A' papság világi méltóságait illetelög csak azt akarom mondani, azon legyünk, hogy azokat a' nemzet eltörölje. „*Nyájhoz pásztor!*”; azonban ha a' nemzet a' papot, tartozzék bármelley felekezethez is, világi méltósággal felruhazza: akkor tegye meg azt hitfelekezeti különbség nélkül; martiusi napok szelleme nem gondolhatta volna, hogy a' magyar igazságügyi minister ur „*tábla praelatusait*” fogja kinevezni és pedig csak a' római catholika papságból; ezt én úgy tekintem, mint a' törvényadta egyenlőségnek világos elmellözését, mi a' protestansokban nem jó vért csinál. Mi nekünk kötelességünkben áll az egyenlőséget minden részleteiben követelni, azért is ha paptársunk Haám János Esztergannak főispánjává is neveztetett ki, akkor méltán követelhetjük azt, hogy Biharban Pap Istvan, Győrben Haubner Máté legyen a' főispán. Azt is el kell töröltetni a' nemzettel, hogy a' veszprém

r. cath. püspök a' királyné cancellára ne legyen, mint eddig hivatalos állásánál vala.

A' zsinat tartására engedelmet kérni a' királytól, és oda a' királyi biztost bebocsátani, már csak azért sem helyeslem, mert ez azon ispiónkodásra emlékeztet, mellynek szörnyeivel Lobkowitz, Metternich mindig rémitették jó királyainkat. Vagy van bizodalma a' királynak — kormányának — a' protestansok törvény, haza és király szeretetük iránt, vagy nincs; ha van bizodalma, felesleges ott a' biztos, ha nincs bizodalma, akkor a' bizodalmatlanságra nem a' zsinaton fognak szolgáltatni okot. Valahányszor szükségét látjuk: mindig szabadon megtartsuk a' zsinatot, királyi engedelem és biztos nélkül; a' jegyző könyvet pro statu notitiae felterjesztjük.

Jeszenszki László.

Fridrik

porosz királynak boroszloi püspök Satgottszen fejedelemhez irt levele a' Magyarországi üldözött protestansok ügyében.

Barátságunkat ajánljuk!

Hallani kellett a' közhir által neked is, mint nekünk, menyi nyomattatások 's üldöztetéseknek vannak bizonyos időtől fogva Magyarországon, mind a' két vallásu protestansok kitéve, — 's egyik templomuk a' másik után erőszakkal elvétezik tőlök a' külhatalmak közbevetése által velök tett szent kötések ellenére; még pedig olly semmi nyomattékkal nem bíró színes okok alatt; mellyeket akármely ember is szégyenlene; valaki csak a' természetü közgazságot szereti. Sőt még az ő külső és köztársalgásbeli életekben is mód nélkül háborgattatnak 's ugy bánnak velök, hogy mindenkinek illy gondolatok merülnek fel lelkében: szántsándékkal, 's eltökélttel igyekezettel azon működnek, hogy a' protestansokat utolsó kétségbe való esésre erőltetvén, olly eszközökhez kénytelenitessenek nyulni, mellyek annakutánna jó alkalmat szolgáltatassanak az ő egész és erőszakos kiszaggattatások előmozdítására 's végbevitelére. —

Ámbár azért, ha szintén, nincs is semmi viszonyunk ezekhez az emberekhez, — és ök magok is visszariadtak önnön nyomoruságukat nekünk kijelenteni, mind a' magok rendkívüli vitézségekről való nagy emlékezetek miatt, mellyet az utolsó hadakozás alkalmával, ellenünk és a' mi érdekünk ellen hősileg megmutattak, mind pedig a' bécsi udvartól szíveikbe vert tilalmazó parancsok által; ide járul az is hogy nekünk inkább lehetne okunk az öröme, mintsem a' rajtok való bánkodásra, ha csak a' világi érdekeknek kellene helyt adnunk; miszerint legfőbb tisztviselőik, milly rendesen állanak bosszút rajtok,

azokért a' keserves dolgokért, mellyeket mellenünk nyilvánvalókká tettek, hogy ne említsem azt is, hogy az illetén szomszéd földön való üldöztetések, tulajdon javunkra sokképpen hasznosok lehetnek: mindazonáltal illy sok és jeles embereknek sorsuk, mellyet talán eltávoztathattak volna, ha nem olly megtörhetetlen rokonszenvet, kevesebb hűséget, és buzgoságot mutattak volna a' főurasághoz, annyira megindított bennünket, hogy minden magános okra való tekintet nélkül, pusztá igaz szánakozásból kívánunk nyugalmukra 's enyhítésekre valamit eszközölni és cselekedni. Ezen dolog felől tettünk is volna említést a' bécsi udvárnál, hanem ha szíves barátinak példái által reményünket elvesztettük volna. Ugyanis azokból, könnyen illyen természetes következtést hozhatunk ki, hogy ha azok a' hatalmasságok, kiknek olly sokkal tartozik az említett udvar, nem indíthatták őt e' tekintetben a' szeretet és igazság eltérésének gyengéd gyakorlására; annyival kevesbé eszközölhet valami üdvöst akkor a' mi folyamodványunk: sőt azt okozná, hogy szegényeknek nyomoruságok nevedekné, 's vele szép szin adódnék, további üldöztetésekre, mint helytelenül eddig is azt hányták szemekre, hogy idegen segítséget kerestek, melly nekik szabad nem vala.

Nem is akartuk e' dolgot emliteni a' fenemlített udvárnál; mert bizonyos előttünk, hogy mindazon üldözéseknek vétke, nem annyira a' császárné Magyar 's Cseh királyi felségtől van mellyet az ő igazságtól nemes lelkétől nem is várhatni, mint a' r. cath. papirendtől, ki a' protestansok kigyomlálatását Magyarországon erősen meghatározta, 's ugy rá adta magát, hogy az értelmes királyné, hogy annak magához való szeretetét valami világi okok alatt megtarthassa, azt válaszóla nekik: hamarabb félbeszakasztja hűséges jobbágyaihoz való anyai hajlandóságát, mint az egyházi rendek hűséges protestans jobbágyinak veszedelmét ohajtó szándékának ugy a' mint lehetne, ellene nem szegezné magát. — Melly véleményünkben megerősítettünk bizonyos botránkozottató könyv által, mellyet ez előtt valamivel világ elibe bocsátott Veszprémi püspök Padányi Biró Márton, mellyben mintegy ütközetre készülőt énekel, az illy névvel nevezett eretnekek ellen, 's ő felségét ingerli azoknak eltörlésére; melly végre szerfelett gyűlölséges, és minden emberi külső társaságok kötelét széjjelszaggató tudományokat, mint egyházok tudományát javall és védelmez, mellyet minden értelmes rom. catholikusok magok is utálnak, és hogy nekik tulajdonitassanak, meg nem szenvedhetik.

Igy lévén az egész dolog helyhezettve, olly gondolatokba estünk, hogy ha még lehetne valami kis reménység a' rájuk közelgető vesze-

delmekből kiszabadulásra. „A' mi hitünk cselédinek, kik Magyarországon vannak, nyomorúságok eredetéről a' rom. egyházi rendnél kellene a' dolgot folytatni, 's ugyanazon rendnek a' protestansok ellen eddig is véghezvitt nyilvánvaló iszonyuságát illően, de egyszermind fontosan és komolyan elibe terjeszteni, 's ezek mellett kimutatni, hogy az illy erőszakoskodások következtében mennyire megsértetik ön monarchájoknak hire, neve, dicsősége, 's milly kedvetlen, 's ő felsége jól szerzett becsületével ellenkező emléket szerzene a' maradék előtt, ha az ő igazgatása és neve alatt, azok az emberek, kik a' nehezebb időkben, dicséretes bizonyosságait mutatták jeles vitézségeknél, és azon felségért becsületeket és életeket feláldozták, 's most jutalma helyett tántorithatatlan hűségeknek, 's példanélküli vitézségeknél, megfosztatnak jeles és szép szabadságaiktól, 's utolsó végromlásra 's kétségbeesésre erőszakoltatnak!?! Sőt maga a' papi rend is, mind maga, mind egyháza iránt, az egyenes szívű, és igazság szerető egész világ méltó bosszankodását, szigorú ítéletét idézi elő is kelti fel, 's mi több kiszámithatlan veszedelemnek teszi ki a' cath. egyházat; mert ha idő jártával valami változás adja elő magát, Isten szabad tetszéséből a' római házhoz tartozó egy vagy több tudományok idegen vallásnak hatalma alá esnének, kik azt az ekklesiát eretnekeknek tartják; ezen szónak reájok szabott ereje szerint fognak velek bánni, mellyek most azok ellen jónak, és igazoknak tartatnak; kik tőlök eretnekeknek neveztetnek.

Hogy tehát ezen dolog illően tudtára adassék az említett papi rendnek, e' végre senkit sem találtunk alkalmasnak te nálad, és annál bizvástabb bizzuk e' dolgot reád; mert külömbkülömbfélé alkalmakkal, örömmel tapasztaltuk: miszerint a' magatok egyházához való szeretet nem oltotta ki belőled az emberiséget, és hogy távol vagy te attól a' babonás véleménytől; hogy szent dolog legyen az isteni igazságokat, hamisságokkal elébb vinni és terjeszteni — tudjuk pedig azt is, hogy lakásod miatt, melly terhes leszen cz a' reád bizott dolog; de mindazonáltal értelmes okosságod, és alkalmas voltod, felől, olly bizonyosok vagyunk, hogy nem kételkedünk felőle: miszerint minden akadály nélkül elégséges eszközöket talász ezen dolog jó kimenetelű végrehajtására. Te pedig ezzel szép keresztyéni kötelességedet teljesited minekünk, és a' dolognak jó kimenetele által — mi ha nem lenne is, neded nem fogjuk tulajdonítani — mind a' mi örömünket, mind hozzánk való érdemedet fogod nevelni. Mindezek felől pedig a' te illendő tudósításodat elvárjuk. Berlin 16 febr. 1751.

Felsőleges Király stb. stb.

Királyi felségednek utolsó akarját a' magyarországi protestansok felől kegyelmes le-

veléből, mellyet 16 febr. ezen folyó esztendőben küldött hozzám, megértettem. Valamint azért, ezt a' főtudományt, mindenkor igaznak és jónak ismertem: hogy az ekklesiának mindenkor szelidséggel kell bánni ellenkező felei ellen: úgy kívánám is a' magam részéről, hogy a' Magyarországi protestansok vallásuk minden kemény nyomorgattatások alól szabadulhatnának ki. Nem is mulattam volna el a' magyarországi cath. papi rendnek, kivált a' veszprémi püspöknek írni, az egész dolgot elibe terjeszteni; hanem tartanék tőle; netalán az én irásom haszon és válasz nélkül fog maradni, 's alkalmatlan lennék, a' reám kegyelmesen bizott dolgoknak üdvös vólta, hasznos sikere felől királyi felségedet tudósítani. Minekokaért feltettem magamban hogy a' fentebb említett kegyelmes levelbeli dolgokat a' római udvarhoz küldendem át, azon nyílt kérdéssel együtt: valljon a' szentséges pápa akarja-e' a' maga szándékát a' magyarországi püspököknek kijelenteni, nem külömben akarja e' őket a' protestansok elleni minden erőszakos cselekedetektől atyáiképpen elvonni??! Ezen dolognak további kimenetelét felségednek kibeszélni el nem mulatom. Felsőgedhez való hűségemben életem fogytáig maradván maradok

Boroszlóban 28 febr. 1751.

Felsőgednek

Satgottszen fejedelem és boroszlói püspök.

közli: Csúthy Zsigmond.

Dudith András pécsi püspök nyilatkozata, a' tridentomi zsinatról, Maximilián csásárhoz irt levelében.

Mi üdvöst lehete vala várni egy olly zsinattól, mellyben mindent a' többség dönt el (vota numerantur non ponderantur) hol nem az ügy szentsége, nagysága, 's hasznos volta fontoltatik, hanem a' pusztá szavazatok és szóllások többsége számittatik? — Ha józan ész szülte okokkal kelletik vala harczolni, ha némely jó barátink megjelennek vala, bár kevesek is, de nagy sereg elleneinket velek legyöztük volna: midőn nem ész, nem ok, hanem *erőtöbbség* vivcsatát, mi szembetűnő *kevesebbség*, legszentebb 's igazabb ügyünkben is győztesek nem lehetünk. — Közülünk mindenkinek száz ellenest vala képes a' pápa kiállítani, hogy velünk megvívjon; és ha a' száz nem láttaték elégségesnek, hirtelen ezerre nőtt elleneink száma: ugyanazért lehet látni, naponként, pénzsomjas, jutalom leső, nagyobb részint ifjoncz 's pompázni szerető, testi kényelmekbe merült, 's e' mellett tudomány nélkül való, de fecsegné tudó, szemtelen és vakmerő egyházi főnököket Tridentomba szállingózni, kik mint bérbefogadott ügyvédek a' pápai hatalmat derekasan oltalmazzák. Ezek a'

pápa rég avatott hízeltedői nagy seregéhez csatlakozván, az igazságtalanság is diadalt nyervén, nem lehet más eredményt várni, hanem hogy azok szava álljon meg, kik a' pápai hatalmat, méltóságot, 's uraságot, a' vallás méltóságával egy érdekűnek lenni állították. Találkozott egy nagy tekintélyű, mély tudományú férfiú, ki ezen méltatlanságot nem szenvedhetvén kikelt a' concilium végzése ellen; de ő mint „non bonus catholicus“ fenyegetésekkel, ijesztgetésekkel, bosszontatásokkal, végre helybehagyni kényszerítettet azt, mit nem akart, 's jónak mondani azt, mit rosszal. Egy szóval, az egyházi bajok elintézése végett egybegyűlt főnököknek ügyetlenségek, lelkületlenségek miatt, olly állásba lőn helyeztetve a' zsinat, hogy az nem püspököknek, hanem faképeknek, nem embereknek, hanem lárváknak 's szobroknak, melyek kölcsönzött inhúrokkal mozgatvák, mint a' Dedalus szobra, csak mondom faképek zsinatjának mondathatnék. — A' püspökök töbnyire mint bérbefogadott egyének, ollyak valának mint a' paraszt ember dudája, melly csak akkor nyikkan meg, mikor bele fújnak. — A' szent lélek éppen semmi kegyelmét nem közölte ezen zsinattal, gyarló, földiekhez ragadt, testi gondolkodású emberek tanácskoztak itt, a' mi valóban nevetséges, a' határtalan pápai hatalom szentsége fölött; innen delphusi, vagy dodonai válasszok várattak, — amonnan pedig a' szentlélek, — kit a' conciliumban jelen lenni mondogattak, — hirhordók táskájába csukva küldeték, a' kik, mi felette nevetséges, mint néha szokott lenni hogy a' vizek az essővel megnőnek, csak akkor érkezhetének el, midőn már a' vizek elapadának, 's így lőn hogy a' szentlélek nem a' vizek felett, mint Mózes írja, hanem csak a' vizek mellett viteték. — Oh siralmas, oh iszonyú esztelenség! más eredmény nem lehetett, mint az, hogy a' püspököknek, mint a' pápától függő népek, nem szabad mást tenni, mást akarni, hanem azt mit a' pápa tesz és akar *).

* Ezen a' XVI-dik században tartatott Tridentomi püspöki gyülekezetnek határozásaiból IV-dik Pius római pápa, im e' következő tulajdon hitvallását szedegeté ki a' diák rendtartást követő római katolika anyaszentegyháznak:

Az apostoloknak és az anya sz. egyháznak hagyományait, avagy kézről kézre által adott tanítását, és azon anya sz. egyháznak szokásait, és végzéseit teljesen helyén hagyom és elfogadom. A' szent írást azon értelem szerént, mellyet tartott és tart az anya sz. egyház, kikhez illik a' szentírásnak igaz értelméről, és magyarázatjáról ítéletet hozni, béveszem, és azt soha máskeppen nem magyarázom, hanem a' szent atyáknak egyenlő értelmük sze-

CII. Soltár.

Hallgasd meg könyörgésemet
Te! ki alkottál engemet;
Sirva nyögök fel hozzád;
Ó fordítsd le rám orczád,
Nézd könnyemmel, mint hullatom,
Melly igen szorongattatom:
Itt zokogok keservesen,
Jövel, segíts meg úr Isten!

rint. Vallom azt is, hogy új törvénynek hét igaz, és valóságos szentségei vagynak, mellyek a' mi urunk Jézus Krisztustól rendeltettek, az emberi nemzetnek üdvösségére, noha nem mindenik mindennek szükséges; t. i. a; keresztség, bérálás, oltári szentség, penitentiartás, utolsó kenet, egyházirend, és házasság; és hogy ezek által kegyelem adatik; de ezek közül a' keresztséget, bérálást és egyházirendet, szentségtörés nélkül egyszerűen többször nem lehet felvenni. A' közönséges anya sz. egyháznak, bévett és jóvallott szertartásait, a' feljebb meg nevezett szentségeknek nyilván való szolgáltatásában beveszem és javallom. Mindazokat, a' mellyeket az eredeti bűnről és a' megigazulásról a' tridentomi szentséges gyülekezet végzett és világosan megmagyarázott, javallom és beveszem. — Hasonlóképpen vallom, hogy a' szent misében igaz, valóságos, és engesztelő áldozat mutatatik be az Istennek, az élőkért és holtakért és hogy a' szentséges oltári titokban, igazán, világosan, és állatja szerint a' mi urunk Jézus Krisztusnak teste és vére lelkével és Istenségével együtt jelen vagyon, és hogy a' kenyérnek egész valósága testté és a' bornak egész valósága vérré átalvaltozik, melly által változást e' közönséges anyaszentegyház „természeti átalvaltozásnak nevez.“ — Vallom azt is, hogy csak egy szín alatt is mindenestül, és egészen, a' Krisztus, és valóságos szentség vétetik. Állatatosan tartom, hogy vagyon: tisztuláshelye, és hogy az abban lévő lelkek, a' hivek imádsági által segítettnek. Hasonlóképen, hogy a' Krisztussal uralkodó szenteket is tisztelni, és segítségül hívni helyes, és hogy ők az Istennél mi érettünk imádkoznak és hogy az ő ereklyéik tiszteletre érdemesek. — Erősen állítom, hogy a' Krisztusnak és az Isten szentséges anyjának, és egyéb szenteknek képei méltán tartatnak, és hogy azoknak illendő tisztelet és becsület méltán adatik. Állatom azt is, hogy az anya sz. egyháznak a' Bucsuk osztogatására a' Krisztustól hatalom adatott és hogy az azokkal való élés a' keresztyéneknek igen hasznos. A' közönséges apostoli, és római szentegyházat minden egyházi gyülekezetek anyjának és tanítójának esmerem, és a' római pápának, ki szent Péternek, az Apostolok fejedelmének helyé foglalja 's a' Jézus Krisztusnak helytartója, igaz enge-

2.

Esztendei lefolyának

Tölem e' földi pályának,
Eröm elkelt szárnyára,
Mint körnnyü füst és pára,
Minden testem ugy elszáradt,
Mint a' fűszál, melly elhervadt,
El értem gyászos végemet,
Hiv már sirom, melly el temet.

3.

Idöm rövid vólt, mint árnyék
Olly hirtelen elenyészék,
Fekszem már elalélva,
Mint a' lekaszált széna,
A' melly fel nem éled többé:
De te Uram! élsz örökké,
És örök emlékezeted
Minden időn tul élteted.

4.

Leverél Uram! engemet
Vándor- utamon, éltemet
Megrövidited, és én
Igy sirtam, keseregven:
Ne vigy el engem Ur isten!
Napjaimnak közepében,
Mert végtelenre terjednek
Esztendei lételednek.

5.

E' földet te teremteted,
Útjára te ereszteted,
Kezeidnek munkája
E' világ alkotmánya:
De ezek mind el veszendők,
Uram! te megmaradsz, de ők
Mint a' ruha megavulnak
Egy intésekre elmúlnak.

6.

Mihelyt a' lesz akaratom
Őket ugy elváltoztatod,
Mint a' viselt öltözet,
Mellyet az idő meg ett,
Te vagy a' ki régen valál
Léted változás nélkül áll,
És esztendeidnek vége
Nem jó el soha örökre.

delmességet fogadok és arra esküszöm. Hasonlóképen mindazokat is, mellyek a' szent végezekben közönséges gyülekezetektől, és nevezet szerint a' szentséges Tridentomi gyülekezet által előadattak és meghatározattak, kételkedés nélkül beveszem és vallom, egyszersmind pedig az ezekkel ellenkezőket és mindennemű tévelygéseket, mellyeket az anyaszentegyház kárhoztatott, és megvetett, hasonlóképpen én is kárhoztatom és megvetem.

Horváth István Csehi lelkész.

Trodalom.**Megjelent:**

Heribert Rau *Geschichte des alten und neuen Bundes nach den Urkunden der heiligen Schrift* bearbeitet Dem Deutschen Volke gewidmet. Zweiter Theil, Heidelberg. Druck und Verlag von Julius Groos. 1848. nagy nyolczadrét 332 lap. Első része e' munkának jóval előbb jelent meg, 's célja a' szerzőnek, az ó és új szövetség történeteit az ő saját szempontjából indulva terjeszteni a' közönség elé, mellynél kiváltképpen a' népre és a' polgárságra támaszkodik. Noha alapos kifogásunk lehetne ama szempont ellen, de meg kell vallani. Hogy Rau ur nagyon jól érti hogyan kelljen a' nép számára írni. Irmodora keresetlen, könnyű 's világossága által nagyon ajánlkozik. — Kiváltképpen ajánlatos ezen munka végén az V-kik fejezet, vagy is az egésznek mintegy zárköve, mellynek czime: *Versöhnung des Glaubens mit der Wissenschaft.*

Tűzvész.

Folyó e. július hó 24-ikén épen déltáján erős szél dühöngése közben vigyázatlan-ság következtében tűz támadván *Báth* szomszéd hontmegyei és esperességi népes mezővárosában, kevés óraperczek alatt több mint két harmada az épületeknek hamuvá lett, köztük az ott fenálló ev. a. h. gyülekezetnek még nem olly rég ujdun felépült paplaka, tornyos temploma és két iskolaépülete is. Az e' vész által okozott kár, inség és nyomor felette nagy 's ki netalán e' kárvallottakon segíteni keresztényi, felebaráti vagy hitsorsosi kötelességének tartaná, ennél kedvezőbb alkalmat nem lehet engedni szive illy nemes sugallatának.

Kossányi József.

A' magyarhoni protestans középponti-állandó választmányhoz.

Az ágost. hitvall. evangy. tiszai kerület nevében ugyanezen kerületnek f. é. sept. 14-kén Iglón tartott gyűlés rendelete kövekeztében bártorkodunk a' tisztelt választmányt egész alázattal az iránt megkérni, hogy miután felette kívánatos, hogy mind a' kormány rendeletei, mind pedig a' tisztelt választmány keletkezendő határozatai biztosan és pontosan jussanak tudomásunkra, ezeket velünk időről időre közölni méltóztatnék. Kelt Iglón sept. 14-kén 1848.

Pakh Mihály,
superintendens.

Máday Károly,
helyett. jegyző.